

HÂMİDİ-ZÂDE CELİLİ'NİN
LEYLÂ VÜ MECNÛN'U

Doç. Dr. Hüseyin AYAN

Hâmidî-zâde Celîlî (D. 1487 M. /893 H. - Ö. 1569 M. /977 H.), XVI. yüzyıl şâir-lerimizdendir. Doğum tarihini tesbit edebildiğimiz müstesna bir kişiliğe sahiptir. Edebiyat tarihimizde Celîlî mahlasını taşıyan dört şâirden birisidir (1). Kaynaklar onu, Hamse sahipleri arasında göstermektedirler. Ele geçen killiyatının (2) ikinci mesnevisi Leylâ vü Mecnûn adını taşımaktadır. Şimdiye kadar bu eserin ikinci bir nüshasına rastlanmadığı için bu eseri, edebiyat sahasında araştırmalarda bulunanlara tanıtmak isteriz. Böylelikle hem mesnevinin muhtevası ortaya çıkacak hem de -umumiyetle kütüphanelerimizde başı ve sonu noksan elyazmalarının yazarlarını tesbit bakımından çekilen güçlükleri yakından bildiğimden -yazarı tesbit edilemeyen Leylâ vü Mecnûn yazmalarının bazılarının müellifini tesbit ve sözünü ettiğimiz mesnevinin diğer nüshalarını bulmak kolaylaşacaktır.

Hâmidî-zâde Celîlî külliyatında şu eserler vardır;

1. Husrev ü Şîrin (3b-64a)
2. Leylâ vü Mecnûn (64b-128b)
3. Gül-i Sad-berk-i Bî-hâr (3b- itibaren sahife kenarı)
4. Hecr-nâme (111 a-121a arasında sahife kenarında)
5. Mehek-nâme (89b-92a arasında sahife kenarında)
6. Dîvân (5a-89b arasında sahife kenarında)

Bunlardan ilk beşi, şâirin "Hamse"sini teşkil etmektedir. Husrev ü Şîrin ile Leylâ vü Mecnûn'un çerçevesi sahifelerde yer aldığı bu külliyatın sahife kenarlarında ayrıca Âhî (Benli Hasan)'nin yüz gazeli de vardır:

Celîlî'nin Husrev ü Şîrin mesnevisi, rahmetli Agâh Sırrı Levend tarafından incelenmiş ve ilim dünyamıza tanıtılmıştır (3).

(1) E. Blochet, Catalogue de la Bibliotheque Nationale-Manuscrits

(2) H. AYAN, Türk Kültürü (Faruk Kadri Timurtaş Hatıra Sayısı), 1983

(3) A.S. Levend, Celîlî'nin Husrev ü Şîrin'i. Türk Dili A.Y. Ankara, 1965 hatıra sayısı 1983.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünün bir kadirbilirlik örneği olarak rahmetli hocamız, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın hatırasına ayrılan sayısında Celîlî'nin eserleri topluca tarafımızdan ele alınmıştır. Ayrıca Hecr-nâme'nin tamamı, Ege Üniversitesince rahmetli arkadaşımız Prof. Dr. Harun Tolasa'nın hatırasına çıkarılacak kitapta yer almak üzere gönderilmiş ve eser hakkındaki düşüncelerimiz orada ortaya konmuştur. Mehek-nâme de incelenerek, basılmak üzere Fakültemizin Araştırma Dergisi'ne verilmiştir. Gül-i Sad-berk-i Bi-hâr üzerindeki çalışmalarımızın devam ettiği şu günlerde ise Leylâ ve Mecnûn'u ilim âlemimize, ana hatlarıyla bu yazımızda takdim etmek istedik.

Celîlî'nin "Külliyât"ta yer alan Leylâ vü Mecnun'u 2116 beyittir. Şâir:

Ebyâtı şumâr ey güher-senc

Oldı iki bin'sad u çihil penç (128a)

beytiyle bu sayının 2145 olduğunu gösterdiğine göre, eldeki metnin dışında nüsha veya nüshaların bulunduğu söylenebilir. Beyit sayısı bakımından eser, Nevâyî, Hamdullah Hamdî (4026 beyit) ve Fuzûlî (3039) beyit aynı adı taşıyan mesnevilerinden küçüktür.

Celîlî, mesnevilerde alışılan kaideyi bozmamıştır. Önce

Allâh ki lafz-ı muhteremdür

Andan ezel ü ebed rakamdür (64b)

beytiyle başlayan Allah'a hamd ü senâ mahiyetinde 36 beyit, sonra 48 beyitlik "tevhîd", daha sonra da 26 beyitlik "münâcât" yazmıştır. Hz. Peygambere 13-4 'ü dört halife hakkında olmak üzere 39 beytin "na't" olarak yer aldığı görülür. Eserin sunulduğu Yavuz Sultan Selim için 95 beyitlik "medhiye"den sonra ise Leylâ vü Mecmûn'un hikâyesi başlar ki tahminen 1800 beyitte tamamlanır. Bu Hikâyeyi daha önce kimler tarafından yazıldığını söylerken Celîlîlî

Ol dürc-i güher-feşân-ı ma'nî

Gencîne-güşâ-yı Gence ya'nî (126a)

Münşî-i sahîfe-i kirâmî

Bahr-ı güher-i sühan Nizâmî (126b)

Gence'li Nizâmî (? - 1204)'yi başa almaktadır. Nizâmî'ye büyük saygı duyan şâir:

Şan şî'r aña vahy-ı âsumândur

Peygam-bei-i âhırû'z-zamândur (126b)

"îr"nin ona vahiy gibi geldiğini, "şîir dînî" (126b)'nin ona "nazil" olduğunu ve âdetâ "âhır zaman peygamberi" sayılmasına işaret etmektedir:

Kilk-i sühan oldı aña parmak

Kim şafha-i mâhı eyledi şakk

Çün hâmesi oldu nazm-perver
Parmağdan ağıttı âb-ı kevşer

"mûcize"ler gösteren Nizâmî, hikâyenin çatısını kurduktan sonra ona Husrev-i Dehlevî "yâr-ı gâr" olmuştur:

Ma'mûr olıcağ sühân diyârı
Husrev anuñ oldu yâr-ı gârı

"Söz dini"nin "peygamberi" mesâbesinde gördüğü Nizâmî'nin bu konuda ilk "halife"si Husrev, ikincisi Câmî, üçüncüsü Hâtifi, dördüncüsü ise kendisidir:

Dîn-i sühana çü virdi ol zeyn
Husrev aña oldu şânî işneyn...

İrişdi ikinci yârı Câmî
Kim dîn-i sühanda oldu hâmî...

Lîk ol ki üçüncü server oldu
Ol Hâtifi-i sühânver oldu... (126b)

Dördüncü benem 'Alî-şalâbet
Tîr-i kalemüm virür mehâbet... (127a)

Nizâmî'nin kurduğu "söz dîni"nin dördüncü halifesi olarak kendisini görmektedir.

Kilk-i dü-zebân u dür-nişârum
Şân oldu elümde Zül-fekârum
Söz cennetine çü rehberüm ben
Sâkı-i şerâb-ı kevşerüm ben (127a)

Bu düşüncelerle Leylâ vü Mecnûn hikâyesini kaleme alan Celîlî, kendisinden önce, bu konunun Türkçe'ye kazandırılmış olmasına hiç temas etmez (1). Biz şimdilik bu konuyu bir tarafa bırakarak Celîlî'nin Hicrî 919 yılının Zilhicce ayı (1514 yılı Ocak ayı) sonlarında tamamladığı Leylâ vü Mecnûn mesnevisini görelim:

Nevâî'nin ve Hamdullah Hamdî'nin, ara başlıklarını Türkçe yazdıkları bu mesneviyi Celîlî, umumiyetle adet olduğu vechile, Farça yazmıştır. Esere:

Hakkâk-i dür-i rivâyet-i 'aşk
Dihkân-ı gül-i hikâyet-i 'aşk
Bu resme deler dür-i rivâyet
Bu veche diker gül-i hikâyet
Kim vardı kabâyil-i 'Arabda
Bir merd-i kavî haseb nesebde (72a)

Kabileler arasında büyük bir nüfûza sahip bu zâtın yerine bırakacağı "halefi" yoktu. Bu yüzden, gittikçe gam ve gussadan gönlü kırıldı. "Ağlaması, gülmesi, dış çıkarmas ayrı bir zevk olan"

Ferzend dilerdi çün Hudâdan
Umardı taşadduğ u du'âdan

beklerdi. Nihayet duâları kabule geçti. Görenin "Allah mübârek eyesin" dediği bir oğlu dünyaya geldi. "Şükrâne" olarak hazineler saçtı. Sevincini açığa çıkardı. Dayesi, çocuğu kucağından indirmediği halde:

Ol tıfl iderdi girye dâyim
Olmazdı mâdere mülâyim

Fakat

Bir gül-ruhu görse lâle gibi
Üstüne düşerdi jâle gibi
Bir serr-quad itmese kenâre
Dönerdi sirişki cûybâre (72 b)

onun bu hâlini görenler, bu çocuğun "gam esîri olup âşıklıkta bayraklık" edeceğini anlarlardı. Dört yaşına gelince mektebe verilen bu çocukta, babası İmrü'ül-Kays'a benzeyen bir taraf gördüğü için adını KAYS koymuştu. Verildiği mekteb:

Mekteb degül ol behişt bâğı
Her tıfl nihâl-i gül budâğı

Bu çocuklar, mektepte saflar hâlinde otururlardı. İçlerinde:

Bir tâze nihâl adı Leyli
Her lâle- 'izâr anuñ tufeyli

adı LEYLÂ olan bir kız vardı ki, KAYS, onunla oturmak isterdi. Güzellikte benzeri olmayan bu kız:

Şîrin-harekât u 'işve-engiz
Kaddi ney-i kand-veş şeker-rîz
Reftâra gelürse kebk-geftâr
Güftâra gelürse şehd-güftâr (73b)

idi. Kays, bu güzel kızı görür görmez âşık oldu.

Ol tâze bahâra oldu bülbül
Âşüfte-i gül esîr-i sünbül

Leylâ da Kays'a kayıtsız kalamadı.

Ol KAYSa vü KAYS aña 'âşık
Dil-dâde vü dil-sitân muvâfık
Bu aña esîr o buña bende
Bu aña fütâde ol figende

birbirlerine vuruldular. Ağlayıp sızlarlar, derin derin göğüs geçirirlerdi. "Ağyâr"dan sakınırlar, ders zili çalınca feryâd ederlerdi. Kays, "elif" yerine Leyli'nin boyuna, "cim"den sözedilince saçına bakar, "dal" denince iki kat eğilirdi... Leylâ ile Kays, aşk havasına girince, öğretmene ve arkadaşlarına "yalan" söyleyerek, bahaneler "uydurarak" gizlice buluşurlardı.

Bu söyler idi gam-ı nihânın
Ol akıdur eşk-i hûn-feşânın
Bu gül gibi sine-çâk olurdu
Bülbül gibi derd-nâk olurdu (74b)

Kays, Leylâ'yı evlerine kadar götürürdü. Ona vedâ ederken "yüreği pâre pâre olurdu. Şöyle bir "terâne" tuttururdu:

Gam-hâne-i dil sarâyı olsun
Cân naqd-i nişâr-ı pâyün olsun

Sabaha kadar bu "âh u vâh" ile inler dururdu. Sabâh olunca yeni bir ümitle mektebe koşardı. Leylâ'nın "kokusu" gelince, öğretmene bir bahane uydurup dışarı çıkardı:

Karşular idi o dil-rübâyı
Eylerdi selâm u merhabâyı
Leyli dahi ihtirâm iderdi.
Göz ucu ile selâm iderdi (75a)

Onlar böyle davranırlar da diğer çocuklar bunu öğrenmezler mi? Önce çocuklar annelerine söylerler, sonra da Kays ile Leylâ'nın aşkı herkes tarafından duyulur. Nihayet Leylâ'nın annesi de macerayı öğrenir:

Didi ki dirîğ vây veyli
Bed-nâm-ı maḥabbet oldı Leyli

Hemen Leylâ'yı çağırıp ona "pend" vermek ister. Diller döker. Bu sözler karşısında "yeminler" etti. Leylâ'nın annesi kocasına haber verdi. Tedbir olarak Leylâ'yı "ev içre göçür"ürler. Leylâ, Kays'ı göremez olunca kedere boğulur. Sabahlara kadar ağlayıp inler. "Sıcaklık" bahanesiyle uyuyamaz. Kanlı gözyaşları belli olmasın diye:

Egnine giyerdi câme gülgûn
Kim olmaya zâhir eşk-i pür-hûn (77a)
Sildükçe sirîşk-i âli olur âl
Hınnâlu durur diyü ider âl...
Silse yaşını iderdi âli
Kim boyadum âle dest-mâli

Bu acılar içinde kıvranan Leylâ, Kays'ı göremez olur da Kays, onu görebilir mi?

Çün mektebe gelmez oldı Leyli
Kays eyledi âh ü vâ yeyli

Gözlerinden tel tel yaşlar akıtır ve şöyle mırıldanır:

K'ey gönçe-dehân u sib-gâbgâb
Sensüz baña maḥbes oldı mekteb

"Seni görmeyeli, ders kâğıtlarım bile kapkara oldu! Rahleler, sen yoksun diye parça parça oldular. Hepsi seni arar; "Elif"bile:

Sensüz elif oldı rişte-i zünnâr
Zülfüñ bigi başı ḥalka-i mâr
Gerden ideli o zülfe teslîm
Şan tavḫ-ı ḡam oldı ḥalka-i mîm (77b)

"Mîm, dâl, sîn, nûn" gibi harflerle de hâlini târif eden Kays, bir gece yırtık, elbiseler giyinip eline bir "tas" alarak dilenmek bahânesiyle yola çıkar:

Çün irdi der-i nigâra nâgâh
Çağırđı ki dost şey'ü li'llâh

diye söylenir. Leylâ, bu dilenciye görür görmez tanır. Kapıya gelir:

Ol Kaysa vü Kays aña ḥayrân
Birbirine karşı zâr u giryân
Tevdi' idüp cüdâ olurlar
Hicrân ile mübtelâ olurlar (78a)
Giryân giryân dönerdi Leyli
Eylerdi dirîḡ u vâ yeyli

Anasına da, "Bu dilenci ne kadar yanık hikâyeler anlatıyor?" diye yalanlar uydurur. Fakat bu "hikâye" de halkın diline düşer, Leylâ ile Kays'ın bu yolla da buluşmaları imkânsız hâle gelir! Artık ayrılığa dayanamayan Kays, sahrâ yolunu tutar. Bu andan itibaren Kays'ın adı:

Mecnûn diyü buldı iştihârı
Ol mülket-i derd şehriyârı

"Mecnûnu, babasının çölde bulması ve hileyle annesine götürmesi"(79a) başlıḡından sonra Celîli, şöyle devam eder:

Bu Levḫ-ı ḡamı iden temâşâ
Bu naḡş-ı ḡaribi kıldı inşâ
Kim Kays çü tıtdı râh-ı şahrâ
Şan Hızrdur itdi meyl-i haḡrâ

Onu tanıyanlardan birisi görerek, babasını haberdar eder. Babası da oḡlunu aramaya çıkar. Karşılaştıḡı manzara:

Üstinde ne câme var ne destâr
Kisvet aña hâk ü seng-i kuhsâr
Şaçı uzamış ayağa düşmüş
Güyâ ki ayağı bağa düşmüş
Geh taşla göğsini ururdu
Geh yüzini toprağa sürürdü... (79b)

Korkunçtur. Kays'ın babası döğünür. Oğlunun hangi periler tarafından çarpıldığını, ne hâllere düştüğünü haykıra haykıra sızlanır. Mecnûn, bu sözleri duyduğu hâlde:

Leylî Leylî diyü şitâbân
Yürürdü tütup reh-i beyâbân (80a)

Babası, oğluna yaklaşmak ister. Oğlu, babasına düştüğü hâli, yürekler parçalayıcı bir şekilde hikâye eder. Bunun üzerine babası, yeminle:

Maqsûduñ olan harem hâkıyçün
Me'bûduñ olan şanem hâkıyçün
Leylî eger ola mâh-ı tâbân
Sen mihre qarîn idem şitâbân
Çoynuñda tut ol gül-i cemali
Yanuñda gör ol sehi nihâli
Şol deñlü nişâr idem zer ü sîm
K'ol dürc-i dür ola saña teslîm (81a)

Bu sözlere, "annesinin intizârı" nı da ekleyince, Mecnûn, eve dönmeye razı olur, "Vasl ümîdi gönlünde yer edince" Mecnûn, babasının verdiği elbiseleri giyip eve döner. Babası, Kays'a yaşlandığını, artık eskisi gibi olmadığını, elinin, ayağının tutmadığını, kulağının duymadığını elhâsıl biricik ümidinin kendisi olduğunu anlatan oldukça uzun bir hasbihâlde bulunur:

Ey tâze nihâl-i bâğ-ı ümmîd
Şanma bu bahâr kıla câvid (82a)

deyip sözü Leylâ'ya getirir:

Pend eyle ki kesb idüp fezâyil
Aduñ ola dehr içinde kâmil!
'İlm ü edeb ola tâ şî'âruñ
Nâmûs esâs perde-dâruñ
Ger gevher-i nâb olsa LEYLÎ
Gözden çıkar itme aña meylî
Ey güdek-i şâde-levh u bidil
Zen naqşını görüp olma mâyil
Gelmeye vefâ vü mihr zenden
Gül dirmedi kimse bu çemenden... (82b)

gibi, bilgi ve irfân dolu öğütlerde bulunur. Devamla:

Saňa kad-i dil-rübâ elifdür
Serv-i çemen-i vefâ elifdür

Celîlî, bu vesileyle de elif, lâm, cîm, sîn, mîm, sâd harflerinin meydana getirdikleri çağrışımlardan yararlanarak, öğütleri biraz daha renklendirir. Bu öğütler karşısında biran için susan Mecnûn, söze başlayıp:

Sevdâ-yı dile velî ne tedbîr
Çün alnuma yazdı kîlk-i taqdir! (83b)

gibi cevaplar verir. Ayrıca der ki:

'Ayb itme görüp bu hâl-i zârüm
Çün elde degüldür ihtiyârüm
Göz göre kişi kuyuya düşmez
Şehd olmasa mûr zehre üşmez (83b)
Kim kendüzini melâmet ister
Bî-âfiyet ü selâmet ister
Pâyine kişi teber urur mı
Terk- i ten ü cân u ser urur mı
Ma'zûr tutar benüm bu hâlüm
Bu kişşa-ı guşşa vü melâlüm
Şol kim ola hâlden haber-dâr
Esrar-ı cemâlden haber-dâr (84a)...

"Sevdâ şereri" ile dolu bir dimâga sahip olan Mecnûn, Leylâ'nın evlilik haberini aldığını, "kaşını görelî" beri beli iki büklüm olduğunu, "gözü" gam gecesinde kanlı ettiğini, "müjgânı'nın canına hançer gibi saplandığını, Lâle-zâre" benzeyen yanaklarının gönlünün kıvılcımları olduğunu, "benleriyle zülfü'nün gönlünün yaralarına "zekasının belâ çukuruna, bir tutulması lâzım geldiğini... ifade ettikten sonra:

Şanma beni kim geçem hevâdan
Sevdâ-yı vişâli dil-rübâdan
Umma bu belâya sedd ola pend
Seylâb-ı mahabbeti ide bend... (84b)

gibi sözlerle babasına cevap verir.

Oğluna, Leylâ'yı istemeyi söz veren babası, "kabilesinin" ileri gelenlerini de yanına alıp:

Şan esdi nesim lâle-zâra
Hem-râh olup irdi kûy-ı yâra (85a)...

Varırlar ki ne görsünler! Leylâ'nın mensup olduğu kabile, zengin mi zengin!
Çadırları siyah atlastan yapılmış, göklere doğru yükselmiş!

Ebrû-yı nigâr u ol kıra ev
Şankim şeb-i 'işret ü meh-i nev

gibidir. Yüz koyundan aşağı olan fakiri yoktur. Bunların "peynir yuvarlağı" gökteki ay gibidir. Ney çalan gençleri, gökleri "raksa getirürüdi". Mecnûn tarafından gelenleiden:

Âgâh alınca kavm-ı Leyli!
Karşuladılar sipâh-ı hayli
İrdi peder-i 'arûs-ı zîbâ
Çün yollarına döşendi dibâ (85b)

Seyyid 'Âmirî'ye "Hoş geldiniz!" dediler. Sofralar kurulur, sebzeler, mezeler renk renk yığılır. Yeme içme esnasında Mecnûn'un babası Seyyid Âmirî, bir yolunu bularak, kızını oğluna ister:

Ol mihr-cemâle isteseñ mehr
Virem aña biñ gulâm-ı meh-çehr
Yüz hâdim-i Zengî 'anberin-fâm
Her biri sevâd-ı çeşmi-i eyyâm
Yüz Hindî gulâm hem dil-efrûz
Kim hizmetüñ ideler şeb ü rûz
Şol deflü nişâr idem zer ü dür
Kim dâmen-i deşt eyleyem pür

Bunlara ek olarak bin deve, bin koyun sürüsü (her birinde 300 koyun hesabıyla) ve bunlarla beraber nice altın ve gümüş vereceğini söyler. Bunları dinleyen Leylâ'nın babası:

K'ey pîr eğer olsa hûş ü 'akluñ
Olurdu mutâbık aña naqlüñ (86a)
Her sözi dimek revâ degüldür
Her telh olan devâ degüldür ... (86b)

"acı olanı ilâç diye içen hastaların çoğu, ecelle karşı karşıya gelir. Ok iyi nişan alınmadan, iyisi mi hiç atılmamalıdır. Başkasını inciten nükte hiç söylenmemelidir....

Bir şahşa ki ola ilde bed-nâm
Pâmâl-i cünün u guşşa-fercâm
Divâne vü mest ü lâ'übâlî
Hadden aşırı gam u melâli
Bir div-sirişt ü âdemî-çehr

Bâzîçe-i tıfl-ı kûçe-i şeh
Vaşşiler ile refîk-ü me'nûs
Bî-ülfet-i nâm u neng ü nâmûs...
Nice diyem aña dîvi pür-rîv
Kim ürker eger yüzün göre dîv...

"El arasında rüsvâ, sefih ve akıldan yayan... böyle birinin evlenmesi olur mu?"
Akıldan uzak görünen bir yüz, sana hâlis altın ise bana ateş görünür"...

Çılsañ beni genc ü mâle kâyıl
Kim ta'ne-i haşma ola hâyil
Baña elem ü te'ab gerekmez
Kim serzeniş-i 'Arab gerekmez... (86b)

Bu söylediklerini 'yeminle' de teyid edince, Kays'ın babası, Leylâ'nın kapısından eli boş döner:

Bir mâder-i Kaysa hâli bir bir
Ol derd ü gam u melâli bir bir
Lâkin oluban bahâne-perdâz
Mecnûna bu sözden açmadı râz (87a)

Leylâ'nın babası kızını, Kays'a vermeyi reddedince, Mecnûnu "Ka'beyi tavâf" a götürürler. Leylâ'yı alamadıklarını öğrenip tekrar dağa çıkan Mecnûn'u da alıp Hicâz'a yönelen babası menzilden menzile vardıkça oğlunun feryâdına dayanamaz oldu. Mecnûn ise çölde neyi görse ona derdini söyler. Devesine bile derdini döker. Nihayet yolculuk Mekke'de biter.

Seyyid Âmirî, oğlunu alıp kâbeye götürür. Mecnûn, kâbenin halkasına yapışarak, duâya başlar. Aşk'ın ve âşık'ın düştükleri hâli hikâye ederek:

Çün 'aşk esâs-ı cism ü cândur
Bünyâd-ı zemîn ü âsumândur
Hasta dilümi esîr-i 'aşk it
Âzürde-i zahm-i tîr-i 'aşk it

"Yeşil göklerin, halkası olmayı arzu ettikleri bu "kapı hakkıçün":

Ben bî-ser ü pâyâ eyle çâre
Aş halka-şîfat der-i nigâra
Halka gibi derde kıla gûşum
Hâmûş ola cân-ı pür-hurûşum
Tâ cân bedenümde ola mihmân
Bülbül çemenümde ola mihmân... (88b)

Kays'ın bu gibi yalvarışlarını duyan babası:

Bildi yoğimiş devâ bu derde
Ol sine-i germ ü âh-ı serde (88b)

Hac'dan dönüşünde, bunları birbir akrabalarına anlatarak, Kays'ın "gam u derd" istediğini söyler. Böylece:

Ma'lûm idinüp bu hâli yârân
El yudılar andan ağlayup an (88b)

Mecnûn'un iyileşmesinden umudu kesen ana ve babasıyla yakınları, "Temmûz ayının cihanı kavurduğu günlerde bile çölde dolaşmasına engel olmaya kalkışmazlar. Mecnûn da:

oyup ser-i kûy-ı 'aşkıda taht
Çekmişdi bir özge 'âleme raht
Ne mader ü ne peder hevâsı
Ne hâne vü hânümân şafâsı (89a)

Dağ, taş arasında böyle yürürken ağaçlardan birinin üstünde bir kara karga görür;

Kim gözleri şeb-çerâğa beñzer
Göynüklü siyâh çağa beñzer.... (89b)

Simsiyah elbisesi içinde Hindû yavrusu gibi:

Şan rûz-ı belâsıdur garîbüñ
Şam-ı gam u deidi bî-naşîbüñ
Ya baht-ı siyâhı ehl-i 'aşkıñ
Ya dûde-i âhı ehl-i 'aşkıñ

olan bu kargayla Mecnûn konuşmaya başlar:

Sen nâme-i hâlûme meşelsin
Hâmûş u hâlîm-i bî-bedelsin
Matem-zede-veş olup siyeh-pûş
Kim kıldı seni figâr u hamûş
Sen zülf-i siyâh-ı dîl-rübâsın
Şan kim şeb-i 'işret u Şafâsın (89b)

Mecnûn, kargayı Çin miskine benzedip, ona kartal gibi bir gagayı ve vefâ denizine lenker atmışlığı da lâıyk gördükten sonra:

Seccâde Şalup gehî hevâya
Şâh üzre açarsın el du 'âya
Perrüñ 'alem-i siyâh-ı ka'be
Ya câme-i 'izz ü câh-ı ka'be (90a)

der. Kargada bizlerin görüp iğrenç bulduğumuz hâllerin herbirisi, Mecnûna göre, şaşılacak derecede güzeldir. O bu güzellikler içinde yüzerken gece bastırır. Karga ile gecenin rengi birbirine karışınca karga görünmez olur. Derken ağaçlar arasında:

Etrâfa bakınca ol dil-efgâr
Gözine görindi cuğd-ı kühsâr

gözüne baykuş ilişir.

Mecnûn aña dir ki ey ciger-sûz
Çeşmüñ ne güher durur şeb-efrûz
Sensin kef'-i 'aşkda belâ-senc
Virâneler içre tâlib-i genc
Ey künc-i kanâ'at içre tenhâ
Yok saña bu 'uzlet içre hemtâ (90b)

"Acaba neden bulara düştün?! Hangi bülbül'ün yarısın? Hangi keklığın dostu-
sun? Sap, saman bir olmadığı gibi gül ile gelinciğin kokusu aynı mıdır?

Hem-reng çün olmaya iki yâr
Tut kim yerüñ ola bağ u gülzâr (91a)

Mecnûn, dilinden Celîlî, baykuşun gözünü "Şeb-çerâğ"a, bulunduğu virane-
leri "Cem'in tahtına" benzettikten sonra:

Senden gerek ehl-i hûş ala pend
Olmaya bu bâğ u râğa hursend (91a)

Baykuş'a Mecnûn arasında konuşulanlara şu da eklenir; Mecnûn:

Çün nâr-ı fenâya yandı rahtum
Virâneye çekdi baht u bahtum
Olsañ n'ola mürşid-i tarîkum
Yağdur çü senün gibi refîkum (91b)

Tam baykuşa "mürşid"lik teklif ettiği sırada sabah olur. Baykuş görünmez
olur. İşte tam bu sırada, Mecnûn, avcılarının tuzağına düşmüş bir ceylân görür.
Avcı, kanını dökmek üzere, ceylânın üstüne çullanınca;

Bu âhûyî dâmdan halâş it
Bağışla fakîre luğ-ı hâş it
Kıyma ki büyü bahâra benzer
Şehlâ gözi çeşm-i yâra beñizer
Boynuzları serv-i büstândur
Ayakları serv-i hîzrândur (91b)

gibi benzetmeler içinde, yalvarır. Onun bu yalvarışları karşısında avcı, kendinden
geçer. Fakir olduğundan bahsile:

Geç diler iseñ bu şayd-ı dilşâd
Vir baña bahasın eyle âzâd

Mecnun, hemen "terâzûnun çekemeyeceği" kadar kıymetli taşlar verip, âhûyu kurtarır. Elini, ayağını öper. Gözü, Leylâ'nın gözüne benzer diyerek yüzünü sürer. Ona hayırlı dualar ederek:

Ey âhû-yı deşt saña nâgâh
Ger kûy-ı nigâr ola çerâgâh
Yâd eylesin beni keremden,
İnince o bâğa subh-demden
İlet ser-i kûyına selâmum
Hâşâkine 'arza kıl peyâmum
Servine di eşk-i cûybârum
Gül-berkine dâğ-ı lâle-zârum
Kıl itlerine niyâzımı 'aız
Yârâna benüm bu râzımı 'arz... (92b)

Mecnûn böyle söylenirken, âhû da peşinden gider. Bunları birlikte gören diğer ceylânlar da onlara arkadaş olurlar.

Mecnûn 'un bu hâli çevre illerde duyulur. Nihâyet Leylâ'nın kulağına da varır. Leylâ, uyur gibi görünerek, yanına nedimesini alıp yola çıkar. Vara vara Necid dağına gelirler:

Karşuladı zerre âfitâbı
Bu müflis o genc dürr-i nâbı
İrüp kuçuşur ol iki 'aşık
Dil-dâde ve dil-sitân muvâfık (93b)

Bu kucaklaşmaya "ahsente" demeden geçemez Bu "visâl" için Mecnûn ve Leylâ, Allâha şükürler ederler. "İşret ü safâ" meclisini kurarlar. Altın kadehlerden "zülâl"ler içilir:

Leylî 'arâk eyleyüp hayâdan
Gülşen bigi şebnem-i şafâdan
Gonçe bigi bir tebessüm itdi
Bülbül bigi bir tekellüm itdi

Mecnûn'a der ki:

Mevzûn gazelüñ cihânı tutdı
Rengîn meşelüñ cihânı tutdı
Dirsin çü müdâm şir'-i mevzûn
Demsâz u nedîm cân-ı mevzûn (93b)
Bir tâze gazel ki bî-garâzdur
Yüz bûse-i şekkerin 'ivazdur
Bir taze sürûd eyle bünyâd
Kim gonca-veş ola bu gönül şâd
Bir şir' okı hasb-i hâl olsun
Şerh-i dil-i pür-melâl olsun (94)

Mecnûn, Leylâ'nın bu sözleri karşısında biran söze "mecâl" bulur, "bedîhiyye hasb-i hâlin" söyler:

Ey şubh-ı mübâreküñ nesîmi
Vey 'âşık-ı şâdıkuñ nedîmi
Büy-i gül-i gül-sitân getürdüñ
Hâr u has-i dil-sitân götürdüñ
Ne serv durur bu lâle-dâmân
Kim gülşen-i câdadur hırâmân
Ne lâle durur bu hüsn-i dil-keş
Kim yakdı dilümde dâğ-ı âteş
Ne gönçe-i tenkdür ol dehân tenk
Kim oldı bu göñlüme cihân tenk

Bunların muhtevasında ve arkadan gelen beyitlerde, Leylâ'nın vasıfları bir kere daha ortaya konmaktadır. Eserin en "içli" kısımları da burasıdır. Zira Kays, Leylâ'yı görmekten son derece memnundur. Leylâ'ya der ki:

Ey genc-i dür ü hazîne-i la'l
Dâğum gibi urma âteşe na'l
Yakma beni dâğa lâle bigi
Akıtmaya yaşımı jâle bigi...(94b)

Hele şu "terdîd"e bakın:

Yok yok n'ola akdıyısı hûn-bâr
Rengin ola tâ ki bâğ-ı dil-dâr...(94b)

Leylâ'nın "ziyâretine" son derece sevinen Kays:

Ben mürdeyiken hayât virdüñ
'Ömr-i ebede berât virdüñ
Ger gönçe-şifât dehânım olsa
Süsen bigi yüz zebânım olsa
Şükr idemezem bu ni'mete ben
Bu cah u celâl ü 'izzete ben (95a)

der. Leylâ, hakkında söylenen bu "gazeli" alıp "küpe gibi" kulağına koyar (1). Geldiği yere döner. Celîlî, araya girerek "Gazâlî âzâd eylediği için Gazal-i Hüsne kavuştu," der. Birkaç "inci gibi" öğütle bu görüşmeyi noktalar:

Her ne ki ederseñ ey birâder
İrür girü saña hayr eğer şer (95a)

Celîlî, "Sıfat-ı Nevruz- Bahâr..." başlığ altında, hem bahârı tasvir eder hem de Kays hakkında şunları söyler:

(1) Sevgilinin güzelliğini öğme, anlamında kullanılmıştır.

"Nevrûzu kutlamak isteyen birkaç arkadaşı, Kays'ı hatırlayarak, onu aramağa çıkarlar. Necid dağı eteğine varırlar. Kays, uzlete çekilenlere baş olmuş, dağları bir saray, aslan ise ipekten yastık, kaplan yoluna sergi olmuştur. Aslân, Kays'ın pençeleriyle göğsünü kaşırken, kaplana "çöp düşse rizâsı yok"tu. "Firâk-nâme" gönderecek olsa âhû hizmete koşardı. Aslan, Mecnûn'un sarayının "kapı köpeği"dir. Kapı halkalarının herbiri bir ejdehâdır."

Yârân iricek ol dil-figârâ
Tağıldı vuhûş kûhsâra
Mecnûna selâm eylediler
Ta'zîm-i temâm eylediler (96b)

Mecnûn dostları ile selâmlaşıp koçuştu. Ağlayıp sızladıktan sonra, Mecnûn'a nasîhata başlarlar: Hâlini hâtırını sorup eğlenmeğe çağırırlar. Böyle olmaz;

Her cins olur çü cins me'nûs
Tâvûs olur nedîm-i kâvûs

her cins kendi cinsiyle dost olur:

Gel kim idelüm teferrûc-i bâğ
Bu tağda urma gönlüñe dâğ
Şalınur iken çemende servüñ
Ol servden üçmadın tezervüñ
Gel kim çemen içre geşt idelüm
Terk-i ser-i kûh u deşt idelüm (96b)

Her mısırâda "gel" diyerek yalvardıkları Mecnûn, nihayet şöyle cevaba başlar:

K'ey bağa naşîhat eyleyenler
Rüsvâ-yı fazîhat eyleyenler
Yokdur kalem-i kazâyâ tağyir
Hakk olmaya hatt-ı levh-ı taqdîr (97 a)

diyerek, kazâyâ rizâsını dile getirir. İnsanlar arasında "mihr ü vefâ" bulunmadığını, "ehl-i câh"ın isteğinin "esîr câh" görmek, hesadçilerin ise "kötülükten başka dileklerinin bulunmadığını da ekleyince:

Yârân çü görürler ol garîbi
Yok 'işaret ü 'ayşdan naşîbi
Ne pend eşer ider ne peyvend
Dîvâne durur degül hired-mend (98a)

mahzûn olup evlerine dönerler. Onlar giderler ama, Kays, adı Nevfel olan bir "serveri" tanır. Nevfel de bir "nigârî" sevdiğinden Mecnûn'u anlamakta güçlük çekmez. Der ki:

Sen gönlüne urma dâg-ı âteş
Seyr-i gül-i bâğ eyle hoş hoş
Ben yaruñı saña hem-dem idem
Sen bülbüli bâğa maḥrem idem

İster aramızda cenk ister sulh olsun; yüklerle altun saçar; daha olmazsa kılıçla işi sonuca bağlayacağını söyler. Gel, yeyip içelim! Sen de benim gönlümü sen"eden bir gazel oku, der. Mecnûn, Nevfel boşuna zahmet etme" anlamına gelen gâyet lirik beyitlerle cevap verir. Nevfel, başladığı işi bırakan adam değildir. Benî Hay kabilesine bir mektup yazarak:

İdem yoluña güher tufeyli
Mecnûna nikâh olursa Leyli
Olursa eger hilâf-ı tedbir
Sertûşe-i kâr olur çü şemşir (99b)

Mektuba gelen cevap, hiç de iç açıcı olmaz. Neticede Nevfel "savaş davulunu" vurdurur. Leylâ'nın kabilesi de tepeden tırnağa kadar silâhlanırlar. Nevfel ve Benî Hay kabilesi arasında öyle bir savaş olur ki:

Âvâze-i gürz çâk çâkı
Tutmuşdı Hicâzdan 'Irâkı (100b)
Bir zelzeleye varup şadâdan
Tağlar yıkılırdı puşt u pâdan (101a)

Mecnûn da bu "havâyaya uyar". Ancak duâda karşı tarafın zaferi için el kaldırır. Fakat:

Mağlûb olur çü kavm-ı Leyli
Her yaña güriz kıldı hayli
Çün gerdiş-i bî-sebât-ı gerdûn
Leyliyi ider esîr ü maḥzûn (101a)

Nevfel, Leylâ'yı görünce fikrini değiştirir:

Eylerssem anı nedim-i Mecnûn
Ben guşşadan olurum ciger-hûn (101b)

Sarayına varır varmaz, sâkilerine, Mecnûn'un kadehine zehir koymalarını söyler. Fakat câriye "yanlışlıkla" Nevfel'e zehirli kadehi sunar. Nevfel ölür. Celîlî, Mecnûnun ağzından:

Eylük idene irişür uzluk
Yavuzluk iden bulur yavuzluk (101b)

der. Nevfelin vârişleri mirâs kavgasına düşünce, Leylâ'nın babası gelip kızını alır. Mecnûn yine ortada kalır.

Derken kış gelip her taraf buz bağlar. Celîli, bu mısralarda kışı anlatır (102a-192b). Bir tarafta dağlarda dolaşan Mecnûn, öbür tarafta ayın "ondördüne benzeyen" Leylâ! Böyle bir güzelin varlığından haber alan:

Bir mîr-i kabîle vardı dil-şâd
Kim İbn-i Selâm idi aña ad
Serdâr-ı kabâyil-i 'Arabdan
Mahdûm-ı hasebden ü nesebden
Bir oğlu var idi serv-i âzâd
Olmışdı gulâm aña şimşâd (102b)

İbn-i Selâm'ın oğlu Leylâ'ya *kulaktan âşık olmuştu*. Aşkına sabrı kalmayınca, "muhteşem bir heyetle" kapısına gelir. Leylâ'ya "mehr" olarak, "Yüz Zengî köle, yüz Hitâyî Türk, yüz gün yüzlü ay, altın eğerli yüz at, atlas yüklü develer, yüz dişi deve...

Bu çarh-ı münakkaş-ı pür-ahter
Olmışdı nikâha bir tabağ zer(203a)

Böyle bir ihtişamla yola çıkan kervandan haber alan Leylâ'nın babası "'yola dibâ döşetti". İbn Selâm, bir yolunu bularak, oğlunun damadlığa kabulünü ister. Meclis kurulup "kâbîn" bağlanınca:

Çün kim iki cânib oldu râzî
Peyvend-i nikâh kıldı kâdî (103b)

kadı da nikâhı kıyar.

İbn-i Selâmın oğlu ile nikâhlandığını haber alan Leylâ,

Çâk eyledi şubh-veş yakasın (103b)

yakasını yırtarak, saçını, başını yolarak felekten şikâyete başlar. Bu durumdan anasını da haberdâr ederler:

Mâder irişüp ider naşîhat
Kim itme bize oğul fazîhat
Rüsvây idüp bu hânümânı
'Âr odına yakma dûdmânı (104b)

deyince, Leylâ:

Ger 'ayb ise 'aşk 'aşk-nâküm
Dîvâne-i 'aşk u sine-çâküm
Benden peder olmaz ise râzî
Uşda müftî vü uşda kâdî (104b)

gibi sözlerle cevap verir. Annesinin Leylâ'yı ayıplayıcı sözlerine devâm etmesi, ister istemez Leylâ'yı utandırır. Leylâ, gelinliğe hazırlanıp âdet olan "dügün" yapılır. Gelin, güveğiye teslim edilir:

Dâmâd-ı harâb-ı 'aşk ser-mest
Dâmân-ı 'arûsa şundi çün dest
Leylî urur aña bir şabançe

Kim kaldı yüzinde nakş-ı pençe (105a) ve dâmâdı aşağılayıcı sözler söyler:

Şanma ki bu gence urasin el
K'oldı o ğarîbden muşaffel
Var deşde bir ğarîb ü medhûş
Anuñla bu serve olur hem-âĝûş
Bu meyveyi ol şodi emânet
Hâşâ ki idem aña hiyânet (105b)

Leylâ'nın aldığı bu sert tavrı gören İbn-i Selâmın oğlu, "dizginleri gelinin eline verir".

Bütün bunlardan haberi olan Mecnûn, Leylâ'yı "iğneleyen bir mektup yazar". Leylâ da cevap yazmada gecikmez! İki sevgili bu mektuplar vesilesiyle aşklarını bir kere daha dile getirirler.

Mecnûn'a Leylâ'nın evlendiğini haber veren "bir pîrezen"dir. Mektubunu götüren "peyk-i çâlâk" belli bir şahsiyet göstermez. Nitekim Leylâ'nın cevâbını da götüren "bir cevân-merd"dir.

Bir sabah Leylâ, baş ağrısıyla uyanır. Her tarafı ateş gibi yanmaktadır. Kâse-ler dolusu soğuk şerbetler verilirse de fayda etmez. "Fassâd"a haber verirler. Kan alınması gerektiğini söyleyince de Leylâ,

Bir süsen-i lâle-zâra beñzer
Berk-i semen-i bahâra beñzer

Fassâd'a kolunu teslim eder:

Çün nişter olur aña havâle
Şan sebzededen aqđı hûn-ı lâle
Şan işledi sîme şâh-ı mercân
Elmâs-ı ter oldı gevher-efşân (110a)

Bunu gören Leylâ, korkarak, elini yeninin içine çeker. Fassâd'ın ücretini: "sîm ü zer, dürr ü güher"le öderler. Leylâ, sağlığının geri gelmesini bekler. Mecnûn ise dağlarda, çöllerde "gönlü kırık" dolaşır. Kervanlardan birinin yolcuları Mecnûn'u görürler. Dağlarda, çöllerde tek başına dolaşan bu garibin kim olduğunu öğrenmek isteyen birisi ona yaklaşınca:

Göıdı ki gül irdi gülşeninden
Şan oldı revân dâmeninden
Şıldukça o nâle-i hâzini

Çan taldı dehân-ı âsetini
Her katre-i hûn ki düşe hâke
L E Y L İ yazılır o levh-ı pâke (110b)

gördüklerinden hayrete düşer. Bunun sırrını öğrenmek ister:

Leyli beni dil-figâr idendür
Ben lâleyi dâğ-dâr idendür
Bir 'ârıza irmiş ol nigâra
Hûn gâlib olup o lâle-zâra
Nişter urıcağ kolına faşşâd
Andan baña irdi zahm-ı bidâd
Çün vaħdete irişe iki dost
Bir olur iki ten ü renk ü post
Ben Leyli-i 'aşk Leyli Mecnûn
Birdür iki tende cân-ı mahzûn (111 a)

Mecnûn'dan bu sözleri duyan yolcu, hikâyeyi diğerlerine de anlatır. Bu hâdise, kabileler arasında, ağızdan ağıza söylenir, durur.

Leylâ'nın aklına bir gün "toy etmek" gelir. Sayısız yemekler pişirilir. Celîlî, bunları birer birer, en güzel benzetmelerle sayar. Leylâ'nın fakirlere yemek yedireceğini duyan Mecnûn da "tebdîl-i libâs" ile koşup gelir. Sıraya girip "kâsesini sunar":

Leyli göricek tegâfûl itdi
Mecnûnı bilüp tecâhûl itdi
Bir kefçe urur o kâse-pâke
Kim kâse ufandı düşdi hâke (112a)

Mecnûn, "kırık gönlünü âbâd etmişçesine sevinir. Görenler ise bu hâle şaşarlar.

Mecnûn didi k'ol gül-i semenber
Gayra beni görmedi berâber
Bu baña cefâ degül vefâdur
Hem 'ayş u surûr ü hem şafâdur (112a)

Mecnûn'dan bir de öğüt alırlar:

Şı kâse-i nefsûñ ey birâder
Hakka şımcağ dür olmaz ebrer (112a)

"Kabuğu kırılırsa bâdemın değeri artar. Varsın kırılan kilden yapılmış kâse olsun, yeter ki gönül kadehi sağlam kalsın!"

Ten olsa şikeste cân şağ olsun
Has olmasa gül-sitân şağ olsun (112b)

Mecnûn'un "vahdet" ve ona ulaşılabilecek yolda tenin değersizliğini ifade eden sözleri arasında şâirin:

Olmasa CELÎLÎ dil şikeste
Manzûr-ı Hâk olmaz ey huceste
Dil şınmasa sine rûşen olmaz
Çâk olmasa hâk gülşen olmaz
Çün mazhar-ı luğ olur şikeste
Hâk sendedür ey şikeste-beste (112b)

diyen sesi duyulur. "Toy"dan bu şekilde ayrılan Mecnûn, Leylâ diye diye bahçede dolaşır. Şiirler okuyarak hâlini dile getirir. Gönlnünün derinliklerinden kopan ahlarla inlemeye başlayınca bülbüller kendisine uyarlar. Saçı, başı öyle dağınık hâle gelir ki bülbüller yuva yaparlar:

Mecnûn olıcağ terâne-perdâz
Bülbül olur âşiyânda dem-sâz (113a)
Mecnûn okıduğça nazm-ı rengin
Bülbül ider âşiyânda tahsîn

Mecnûn ile bülbülün arkadaşlığı, birbirlerini tamamlayacak şekildedir. Onların bu hâli her tarafta duyulur. Mecnûn'un ziyâretine gelirler. Mecnûn ise, bülbülün yavruları incinmesin diye, âdetâ kıpırdamaz:

Çün kim per ü bâl açup hevâdan
Bülbül beceler uçar yuvadan (113b)

Mecnûn yine dağların yolunu tutar. Leylâ da Mecnûn'dan ayrı kalmaktan yanıp yakılarak bir "lâle-sitân"a gider. Yanında nice güzel kızlar da vardır. Hepsî gülüp oynar, yer, içerler. Leylâ ise yanıp yakılır. Kızlar eğlenirken Leylâ, serviye derdini, lâleye gönlnünün yarasını anlatır. Nesrine, süsene ve gonçeye derdini dökerken, oralara avlanmak için gelen birisinin Mecnûn'dan bir "gazel" okuduğunu duyar.

Leylî gül-i bâğ gibi handân
Mecnûna bahâr-ı bâğ zindân
Leylî gül-i bâğ-ı 'işret ister
Mecnûn has ü hâr-ı miñnet ister
Leylî gül-i bâğ-ı gülşen-efî üz
Mecnûn teni lâle-veş ciger-sûz
Leylî gül-i bâğ ider temâşâ
Mecnûna bahâr u bâğ hâşâ...(115a)

Bunları duyan Leylâ, "gazel söyleyen bu adamı yanına çağırır". Bu sözünü ettiğın kişi şimdi nerelerdedir, meâlinde sorular sorar:

Bir özge bahara yok mı meyli
Eyler mi hevâ-yi bâğ-ı Leylî (115b)

Leylâ'nın bu soruları cevapsız kalmaz:

Çün h'âba vara görür cemâlün
Ol teşne-i gam leb-i zülâlün (116a)
Sen mâhı idüp düşünde âgûş
Hürşid olur aña dûş-ber-dûş
Çün düşde görür peri-cemâlin
Teb-hâle tutar leb-i zülâlin (116a)

Mecnûn'un hâlini bütün teferruâtıyla anlatır. O anlattıkça da Leylâ, onun ağzını incilerle, cevherlerle doldurur, üzerine saçlar saçar.

Günlerden bir gün Mecnûn'un babası hastalanır. Ölümle pençelediğini anlayan dostları, Mecnûn'u bulup haber verirler. Mecnûn'un babası bir iki "pend ü peyvend" edip ölür. Bu hâli gören Mecnûn, babasının iyiliklerini sayıp dökmeye başlar:

Benden eger olmaduñsa râzı
Hâlüm n'ola Hâkık olınca kâdî (118a)

gibi yakınmalarla sözlerine devam eder. Onun bu "figânı"na koşan halk, babasını defnederler. O da mevzûn "mersiye"ler okur. Başını kabir taşlarına vurur. döğünür. Bunu gören anası:

Sen sağ ol ogul diyüp öperdi
Şefkat idüp arkasını yapardı (118b)

Oğlunun bu hâlini gören ana, babasının "sadrına" oturtur. Ancak Mecnun, "nâşâd bir iki gün anda turur". Bir gün fesi, sarığı yere çalarak, dağlara yönelir. Necid Dağına varır. Hemen etrafını "pervâne gibi vuhûş" alır Kaplan, aslan bunların arasındadır.

Leylâ da beri tarafta hasta ve mecâlsizdir. Bir gece rûyâsında Mecnûn'un öldüğünü görür. Bu rûyânın tesiriyle daha da hastalanır. Artık sıtma nevbetleri ardarda gelmeye başlar. Yüzü gittikçe solar, ecelle pençelediğini anlayınca anasına:

Gel kim şeb-i 'ömr âhır oldu
Şubh-ı gam-ı merk zâhir oldu
Çokdan gam u miñnetüm çekersin
Rağmet diyü zağmetüm çekersin... (121a)

deyip içini döker. "Cânım kafesten uçar, gider de gözlerim açık kalırsa sakın onları yumma, yârımın yolunu gözlemelerini isterim", der. Devamla:

Dâmân-ı pür-eşkten kefen kıl
Ben küştaye kanlu pîrehan kıl...
Kabir içre yönümi yâre döndür
Ol Kible-i dil-fikâra döndür

Mecnûna ilet benüm selâmum
Ol pûhteğe bu hayâl-i hâmun: (121a)
Cân kıldı revân yoluñda Leyli
Oldı gam-ı 'aşkuñuñ çufeyli... (121b)

Leylâ anasının Mecnûna söylemesi için, başına gelenleri yanık yanık sayıp,
dökei. Anasının aracılığıyla Mecnûn'a:

Gel ister iseñ bahâr-ı bi-hâr
Bu yerde kolalım iki gam-h'âr...
Olalum irince haşr bi-hûş
Hem-h'abe vü hem-dem ü hem-âgûş
Bülbül gül-i gülşene irişsün
Cân câna vü ten tene irişsün... (122a)

Leylâ, anasına vedâ ederek:

Mecnûn! Mecnûn!.. diyince tekrâr
Cânâna ulaşdı cân-ı gam-h'âr (122b)

ölür. Leylâ'nın yakınları ve kabile halkı ölüm haberini duyunca feryâde başlarlar.
Def'in hazırlıkları yapılır. Leylâ'nın tâbûtunu "dîlrübâlar götürürler." "Gül harmanı
içre servi medfûn" ederler. O çağların benzerini görmediği bir "kasr" bina ederler.
Adına da "Gül-zâr-ı Behişt" derler. Burada da Celîlî'nin sesi:

Ey genc-i cihân için çeken renc
Çalır saña renc ü ejdere genc... (123a)

gibi beyitlerde duyulur. Leylâ'nın anası saçını, başını yolup ağlayıp inlemelerine
devam eder. Yollara düşüp Mecnûn'u bulur. İki birden yanıp yakılırlar.

Gel kim ikimüz idüp ciger çâk
Çabri üzerinde olalum hâk
Kim yansa iki çerâğ-ı rûğan
Tire-şeb olur ziyâde rûşen (124a)

Mecnûn, dile gelerek, sevgilisinin özelliklerini sayarak feryâde başlar:

Mecnûn çü figânden oldı hâmûş
Düşdi yere mest bigi bî-hûş (124b)

Neden sonra kendine gelen Mecnûn, "peyk-i ecel"i çağırır.

Ey bâd çerâğımı söyündür
Vey dûd dimâğımı göyündür
Ey cân kafes-i ten oldı çün tenk
Gülzâr-ı behište eyle âhenk
Çurtar beni derd-i serden ey merk
Gülzâr-ı hayâtı eyle bî-berk (124b)

Böyle diye diye duâya el kaldıran Mecnûn'un duâsı kabûl olunarak yere düşer. Ağzına bir damla su damlatacak kimseleri yoktur. Mecnûn ölüm hâlidir.

Çün pister-i hâke düşdi Mecnûn
Bâln-i helâke düşdi Mecnûn (125a)

Bu sırada melekler, "cennetteki makamını" gösterirler:

Çün hûra uzandı cism-i hâki
L E Y L Î ! diyü virdi rûh-ı pâki (125b)

İşte tam bu sırada, çölleri, dağları, tepeleri inleyen bir feryâd kopar. Vahşi hayvanlar, yırtıcı kuşlar Mecnûn'a vedâ ederler. Bu sırada göklerden yağmur boşanır. Geyikler, Mecnûn'un bedenini yıkarlar. Örümcekler, kefen örerler. Aslanlar, penceleriyle mezarını kazarlar. Kaplan, vücûdunu dağlayıp mâteme bürünür. Aslan, mecâlsiz kalınca, göğsünü Mecnûn'a tahta tabut eyler. Gazel, boynuzlarını mezar taşı olarak diker.

Ansızın bir Hicâz kervânı görünür. Mecnûn'u "techîz ve tekfîn" ile "Melûl ve mahzûn" olarak defnederler.

Mecnûn'un da ölümü ile hikâye son bulur. Lakin Celîlî:

Şunlar ki hakîm ü hurde-dândur
Dir 'âleme çeşme-i revândur
Şu üzre çü hâne olmaz âbâd
Ey bu'l-heves itme 'ömri berbâd (126)

bu öğütleri verdikten sonra "enbiyâ, evliyâ ve yüreği yanıklar hakkıyçün" Hakkın deîgâhına varınca "nûr-ı tevhîd ile aydınlatılmasını" ister.

Celîlî'nin Leylâ vü Mecnûn'u, kendisinden öncekilerle sunrakiler arasında bir köprü vazifesini gördüğünden büyük bir öneme sahiptir. Her yönüyle incelenmeye, kaynaklarının araştırılmasına ve Türkçe yazılan diğer Leylâ vü Mecnûn'lara ettiği tesîrin belirlenmesine gerek vardır. Bu "tanıtma"nın da amacı bundan başka birşey değildir.

Hayatını sürekli mücadelelerle geçiren Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş Hoca'nın aziz ruhuna, saygıyla ithaf olunur.